

Izvorni naučni člana
UDK 339.727.22/.24

KONKURENTNOST I GLOBALNA LIBERALIZACIJA KAPITALA

Doc. dr Dragan Vukasović
Nezavisni univerzitet Banja Luka
solid.e.k@sezampro.rs

Sažetak: Globalizacija predstavlja istorijski preokret koji menja društvo ubrzanim tempom. Pristalice globalizacije naglašavaju njenu ulogu u razmeni informacija, boljem razumevanju različitih kultura, širenju demokratije, povećanju životnog standarda itd. Ipak, ono što je najbitnije njeno obeležje, jeste liberalizacija kapitala koja je i omogućava. Konkurentnost u globalizaciji je pretpostavka za postizanje i održavanje visokog nivoa profitabilnosti i zaposlenosti svake privrede. Za zemlje u tranziciji povećanje konkurentnosti znači smanjenje zavisnosti njihovih ekonomija od izvoza sirovina ili proizvoda niskog stepena prerade i napredak na lestvici tehnološkog razvoja. Brojna istraživanja ukazuju na presudni značaj konkurentnosti preduzeća na konkurentsku poziciju zemlje.

Ključne reči: *globalizacija, konkurentnost, liberalizacija, kapital.*

THE COMPETITIVENESS AND GLOBAL LIBERALIZATION OF THE CAPITAL

Apstract: Globalization is a historical turning point that changes the society at an accelerated pace. Supporters of globalization emphasize its role in sharing informations, better understanding of different cultures, the spread of democracy, increase living standards etc. The basic feature of globalization is the liberalization of the capital. Competitiveness in globalization is a condition for achieving and maintaining a high level of profitability and employments of each economy. For countries in transition increased competitiveness means reducing the dependence their economies about exports of raw materials or products of low level processing and advances on the scale of technological development. Numerous studies indicate the crucial importance of SMEs in the country at a competitive disadvantage. Many studies indicate the crucial importance competitiveness of the company on the competitiveness of the country.

Key words: *globalization, competitiveness, liberalization, capital.*

Uvod

Kapital, kao mobilni faktor proizvodnje, krećući se među zemljama, bira zemlju koja ima najpovoljniji odnos između produktivnosti rada i zarada. On prisiljava zemlje da deregulišu tržište rada, uključujući i

minimalnu zaradu. Usled toga se povećava profit vlasnika kapitala, nezavisno od toga da li zemlja obiluje radom ili kapitalom.

“Masovna deregulacija, privatizacija i liberalizacija kapitala, u zemljama u tranziciji njegovo prenošenje iz ruku države u ruke privatnog preduzetništva, prvi je izvor nove efikasnosti. Drugi izvor ekonomske superiornosti izražava se u novoj globalnoj mobilnosti – slobodnoj cirkulaciji kapitala i slamanju protekcionističkih barijera. Transnacionalni kapital kruži planetom u potrazi za najpovoljnijim uslovima brzog oplođavanja: najjeftinijom radnom snagom i sirovinama, zonama najmanjih socijalnih izdataka i korporacijskih poreza. Treći izvor ekonomske efikasnosti potpuno je različitog karakera. Gotovo potpuno se redukuju javni izdaci za socijalnu zaštitu, zdravstvo i školovanje, odbacuje se i sama pomisao na punu zaposlenost. Četvrti izvor ekonomske efikasnosti – uvećane sposobnosti oplodnje kapitala (profita) – nalazi se u drastičnom smanjivanju pomoći zemljama u razvoju, te je stoga za nekoliko decenija ekonomska pomoć smanjena čak 4 puta.”⁴⁶

Praksa danas pokazuje da otvaranje tržišta, uklanjanje carinskih barijera i liberalizacija trgovine pogoduju samo velikim i bogatim tržištima, državama, regionima i pojedincima. Rast integracije, kao jednog od osnovnih faktora globalizacije, veoma malo koristi donosi onima koji značajno doprinose stvaranju dobara i bogatstva, odnosno radnicima.

Nema više zatvaranja u nacionalne granice. Politika se, takođe, mora prilagođavati procesu internacionalizacije i tragati za novim političkim formama i integracijama. Socijalna država slabi. Svet postaje “globalno selo”. Dolazi do globalizacije finansijskog tržišta i naglog porasta trgovine, što ima za posledicu brzo smanjivanje troškova transporta. Ovome doprinose i tehnološke inovacije u području razmene informacija i u području komunikacija, naročito internet, jer poseban značaj ima trgovina preko interneta.”⁴⁷

Konkurentnost kao sintetički izraz uspešnosti privrede jedne zemlje i pokazatelj efikasnosti i efektivnosti poslovanja preduzeća, zavisi od niza opštih, makroekonomskih i privredno – sistemskih faktora, kao i niza internih faktora uspešnosti poslovanja preduzeća. Većina ovih faktora, i to ne samo opštih, je pod direktnim uticajem nacionalnih vlada, dok na brojne interne faktore konkurentnosti vlade mogu posredno delovati različitim podsticajnim merama. Vlade mnogih zemalja neposredno su angažovane na povećanju konkurentnosti privreda svojih zemalja.

1. Ekonomske promene u procesu globalizacije

U globalnoj privredi faktori proizvodnje - prirodni resursi, kapital, tehnologija, rad, informacije, kao i dobra i usluge slobodno se kreću.

⁴⁶ Sajt Beogradske otvorene škole, Informativno društvo, predavač: Miroslav Pečujli. <http://www.bos.rs/cepit/idrustvo/pecujlic/dvalikaglobalizacije.php>

⁴⁷ Stranica Scribd, *Globalizacije svetske privrede*, Efekti liberalizacije kapitala. <http://www.scribd.com/doc/26311494/СЕМИНАРСКИ>

Ostvaruju se ogromne zarade prebacivanjem navedenih faktora sa mesta gde su jeftiniji na mesta gde su skuplji, a proizvođači smeštaju svoje pogone tamo gde je to najjeftinije, tj. u nerazvijene zemlje, gde profitiraju, ne samo na niskim zaradama, nego i na nepropisnim standardima rada i zaštite okoline, odnosno na niskom nivou ljudskih prava i neorganizovanosti radničkih pokreta.

“Nerazvijene zemlje imaju korist od prenosa tehnologije koja je na zapadu davno zastarela i prevaziđena, a zaposleni radnici od nešto veće plate. Domaće tržište postaje deo jedinstvenog globalnog tržišta, a svako privilegovanje domaćih proizvođača je zabranjeno međunarodnim konvencijama. Uz to, svetska konkurencija i globalizacija utiču na smanjenu intervenciju države što dovodi u pitanje socijalni mir.”⁴⁸

Sve više je dominantan liberalni koncept društva u kome je sve podređeno interesima kapitala i političke moći. Proces globalizacije je doveo do formiranja 3 snažna ekonomska regiona, popularno nazvanih - megaregije, sa vodećim centrima u SAD-u, Aziji i Evropi, dakle, dolazi do snažnih procesa integracije i konvergencije, jačanja međusobnih veza i međuzavisnosti, stvaranja jedinstvenog tržišta i opštih standarda.

Privatizacija i deregulacija, preduzumljivost i motivacija, kao i slobodna cirkulacija kapitala; snažno povećavaju ekonomsku efikasnost i stopu obrta kapitala i neminovno vodi ka negativnim socijalnim posledicama.

Liberalizacija spoljne trgovine jeste proces koji podrazumeva smanjivanje ili čak, potpuno eliminisanje, uloge države u ekonomskim odnosima sa inostranstvom i uklanjanje barijera u spoljnoj trgovini. Ona treba da, na osnovu komparativnih prednosti, poveća dohodak zemlje, usmeravajući sredstva da se kreću iz zemlje sa nižim stepenom produktivnosti, ka zemljama sa višim stepenom produktivnosti.

Ovaj proces doneo je različite posledice, za različito razvijene zemlje sveta. Tako je, naime, u nerazvijenim zemljama, najčešća posledica liberalizacije spoljne trgovine, prodor jeftinih proizvoda iz zemalja koje imaju visoku produktivnost svoje privrede. To je, zatim, lančano dovodilo do propadanja domaće industrije i ukidanja postojećih radnih mesta, te su takve, neefikasne industrije, stoga, bile prinuđene da prestanu sa radom pod pritiskom međunarodne konkurencije. Usled svega toga, stvaranje poslova i otvaranje novih preduzeća bilo je nemoguće, jer je kapital, koji je bio potreban za ekonomski rast, postao isuviše skup.

S druge strane, slobodna trgovina je razvijene zemlje dovela do neograničenog pristupa inostranim tržištima, bez prepreka za izvoženje njihove robe i bez prepreka za nabavljanje strane robe, koja je bila preko potrebna za nastavak reprodukcije njihove privrede, naročito sirovina. Zbog toga je, najviše, u svim dokumentima svetskih i regionalnih

---

⁴⁸ Stranica Scribd, *Globalizacije svetske privrede*, Efekti liberalizacije kapitala, <http://www.scribd.com/doc/26311494/СЕМИНАРСКИ>

međunarodnih organizacija, bila naglašena potreba za otklanjanjem smetnji i barijera za slobodnu trgovinu, posebno onih na sirovine za koje su razvijene zemlje bile najviše zainteresovane.

„Činjenica, da se sa liberalizacijom trgovine vrlo često ne ostvari ono što je obećano, već ono što je dato i da ona dovodi do sve veće nezaposlenosti, razlog je što ta politika izaziva snažna protivljenja. Licemerje onih koji su nametali liberalizaciju spoljne trgovine, i način na koji su to činili, bez sumnje je pojačalo neprijateljstvo prema istoj.“⁴⁹ Zapadne zemlje su odobravale liberalizaciju trgovine za one proizvode koje su same izvozile, ali su se, istovremeno, zalagale za zaštitu onih sektora, u kojima bi konkurencija iz zemalja u razvoju, mogla da ugrozi njihovu privredu.

2. Liberalizacija finansijskih tržišta

Ovaj pojam podrazumeva uklanjanje državne regulative, uvedene radi kontrole tokova novca, pri ulasku u pojedine zemlje i izlasku iz njih. Pri tom, novac predstavlja kratkoročne zajmove koje može da uzme bilo koji privredni subjekt bez dozvole države.

„Tokom aktuelnih procesa ekonomske globalizacije i tranzicije u bivšim socijalističkim zemljama, globalizacija savremenih finansijskih tržišta postala je vrlo dinamična. Regulisanje finansijskih tržišta je izmenilo svoje oblike i dobilo druge karakteristike. Jedna od najznačajnijih karakteristika novih oblika regulisanja finansijskih tržišta su deregulacioni tokovi savremenih finansijskih tržišta.“⁵⁰

Insistiranjem na tome da zemlje u tranziciji izvrše deregulaciju finansijskih tržišta i vode čvrste monetarne politike, doveo je do visokih kamatnih stopa, koje su dalje izazvale smanjenje investicija i nacionalnog dohotka i povećanje nezaposlenosti. Kako su se, deregulacija finansijskih tržišta, trgovinska liberalizacija i restriktivna monetarna politika, sproveli pre nego što je uspostavljen sistem socijalne zaštite, onima koji su izgubili posao, usled nedostatka investicija, nije bilo obezbeđeno novo zaposlenje, te su bili primorani na siromaštvo. Zbog toga, liberalizacija tržišta i restriktivna monetarna politika, nisu bile praćene rastom koji su prvobitno obećavale.

Pristalice deregulacije finansijskih tržišta tvrdile su da je kontrola tržišta kapitala predstavljala smetnju ekonomskom rastu zemlje i da bi, bez te kontrole, one mogle brže da napreduju, primer iz prakse nam pokazuje da je taj argument pogrešan.

---

⁴⁹ Prof. dr Stojanović, Ivica, *Globalizacija kao civilizacijski izazov*, Megatrend Univerzitet, Beograd, 2007.god.,str. 37.

⁵⁰ Prof. dr Stojanović, Ivica, *Globalizacija kao civilizacijski izazov*, Megatrend Univerzitet, Beograd, 2007.god., str. 39.

Na liberalnom finansijskom tržištu neophodno je da postoje čuvari finansijske stabilnosti, u koje se najčešće svrstavaju:

1. *Rejting agencije* – Iako su ove institucije postale i prodavci licenci za ulazak na tržište kapitala, svojim radom su, takođe, i doprinele povećanju nepoverenja na finansijskim tržištima u okviru globalne krize. Najveće bonitetne agencije su počele biti naročito kritikovane u današnjoj krizi, kada su priznale postojanje konflikta interesa u svom radu.
2. *Revizorske kuće* - Lista uglednih revizorskih kuća je spala na mali broj što već, samo po sebi, stvara oligopolsku poziciju i mogućnost iskorištavanja položaja u sopstvenu korist.
3. *Poreske oaze* - Podržane su od engleskih i američkih vlasti sa ciljem stvaranja mogućnosti poreskih olakšica za bogate - elitu. Govore o poreskoj konkurenciji, a stvaraju nejednake uslove privređivanja i poreskog opterećenja u svetu. Poreske oaze su aktivno doprinele sadašnjoj finansijskoj krizi poreskim olakšicama i finansijskim proizvodima koje nude.
4. *Hedge fondovi* - Još jedan od čuvara finansijskih tržišta koji su doprineli nastanku i veličini krize jesu hedge fondovi. I oni se brane da krivica za krizu nije stvorena kod njih, mada su sve institucije kao i novi finansijski instrumenti, doprinele nastanku sadašnje, pa i ranijih finansijskih kriza.

3. Principi povećanja konkurentnosti

Na osnovu negativnih iskustava liberalizacije zemalja u tranziciji, u teoriji su se izdiferencirali bazični principi razvoja institucionalnog okruženja koje ima za cilj davanje smernica za kvalitetno sprovođenje liberalizacije da bi se povećala konkurentnost, a u isto vreme ostvarila korist od međunarodnog kretanja kapitala:

- 1 *Jačanje pravnog sistema.* Pravni sistem mora biti efikasan, tj. omogućiti sprovođenje ugovora pravedno i brzo. Takvo pravno okruženje podstiče investiranje. U finansijskom svetu, ukoliko postoji mogućnost pojave asimetričnih informacija unosi se sumnja kod investitora u kredibilitet dužnika. U ovakvim situacijama investitor najčešće zahteva striktno uslove i visoku zaštitu ugovora, naročito po pitanju kolaterala da bi se zaštitio od situacije gde dužnik preuzima mnogo veći rizik nego što bi trebao. Naravno, ovakvi uslovi mogu biti realizovani samo ako pravni – sudski sistem funkcioniše na način da obezbedi poštovanje ugovora. Ukoliko dodje do suprotnog investitor neće ulaziti u plasmane, a na drugu stranu će se pojaviti nerealizovane profitabilne investicije. Nepoverenje u pravni sistem najčešće najviše pogađa mala i srednja preduzeća, jer su ona prva koja ne mogu naći alternativni način eksternog finansiranja. Ova preduzeća su najčešće motorna snaga razvoja u ekonomijama u razvoju u prvim fazama tranzicije i ukoliko ne pronađu finansijska

- sredstva na tržištu često ostaju samo potencijalna snaga razvoja društva.
- 2 *Zaštita svojinskih prava.* Ukoliko nisu sigurni i zaštićeni da im niko neće osporiti pravo na upotrebu svojine i naročito pravo na prisvajanje prinosa, investitori neće ući u plasman. Zaštićena svojinska prava su neophodna i kreditorima kod uzimanja kolaterala i garancije od dužnika sa ciljem eliminisanja ili bar minimiziranja problema asimetričnih informacija, negativne selekcije i hazardisanja od strane dužnika.
  - 3 *Smanjenje korupcije.* Prestavlja nužnu pojavu koja vodi jačanju zaštite svojinskih prava ali isto tako jačanju pravnog sistema. Investitori suočeni sa neplaniranim troškovima i rentama koje nisu planirali da plate ne ulaze u plasmane. Korumpirano okruženje unosi neizvesnost kod investitora i sumnju u tržišnu konkurenciju u koju su planirali da uđu sa sopstvenim konkurentskim prednostima.
  - 4 *Poboljšati korporativno upravljanje.* Razvijeno tržište akcija i obveznica na nivou preduzeća otvara novi izvor za finansiranje. Kao nužna pretpostavka ovakvog zaduživanja, investitori moraju imati uvida u upravljanje preduzećima u koja će uložiti svoj kapital. Interna i eksterna pravila koja regulišu poslovanje i upravljanje preduzećima moraju biti u skladu sa poslovnom etikom da menadžeri neće zloupotrebiti kapital u svoju korist. Ukoliko menadžeri imaju motiv da potkradaju kompaniju, niko neće biti stimulisan da ulaže u takvu kompaniju.
  - 5 *Kvalitet finansijskih informacija.* Kvalitetne informacije na finansijskom tržištu su neophodne za njegovo dobro funkcionisanje. Na bazi tačnih informacija investitori će moći da procene profitabilne projekte od rizičnih i alociraju sredstva efikasno. Računovodstveni standardi, inkorporisani u zakonski okvir moraju pružiti poverenje u tačnost podataka. Odgovornost računovođa je da na pravi način izgrade kreditnu istoriju svojih klijenata što će im omogućiti lakše poslovanje na tržištu.

Zaključak

Karakteristika finansijskih tržišta uglavnom u svim zemljama u tranziciji jeste, da je finansijski sistem još uvek plitak i nerazvijen, supervizija i regulacija u početnoj fazi razvoja, a devizni kurs najčešće fiksna jer ima ulogu sidra, stabilizatora inflacije. Skidajući restrikcije, lokalne banke, preduzeća i država zadužuju se bez granica i često bez ekonomske logike. Investitori privučeni visokim prinosima investiraju bez stroge evaluacije rizika. Dolazi do nepoklapanja ročnosti i valuta između potraživanja i obaveza. Domaći akteri se zadužuju kratkoročno u čvrstoj valuti, plasiraju dugoročno u domaćoj i onoga časa kada kapital prestane da pristiže ili da se povlači nastaju problemi koji vode u krizu.

Liberalizacija kroz finansijsku globalizaciju može se usmeriti na pravi način. Strane finansijske investicije donose zdravu konkurenciju i unapređuju postojeći finansijski sistem. Domaće finansijske institucije suočene sa problemom negativne selekcije tj. gubljenja kvalitetnih potrošača će ići u susret reformama, a ne u kontra smeru. Pravno okruženje koje investitori zahtevaju će samo podstaći vlasti nacionalne zemlje, kreirati pritisak, da se sistem uredi na način da svakom obezbedi iste uslove. Na ovaj način kapitalno otvaranje će povećati likvidnost sistema, sniziti troškove kapitala i ostvariti ulogu mehanizma za povećanje konkurentnosti.

Literatura

1. Prof. dr Stojanović, Ivica, *Globalizacija kao civilizacijski izazov*, Megatrend Univerzitet, Beograd, 2007.godine.
2. Stiglitz, J., S. Giffith-Jones, J.A. Ocampo, *Time for a Visible Hand: Lessons from the 2008 World Financial Crisis*, Oxford University Press, 2010.
3. Stranica Scribd, *Globalizacije svetske privrede*, Efekti liberalizacije kapitala, <http://www.scribd.com/doc/26311494/СЕМИНАРСКИ>
4. Stranica Scribd, *Globalizacije svetske privrede*, Efekti liberalizacije kapitala, <http://www.scribd.com/doc/26311494/СЕМИНАРСКИ>
5. World Bank, *Globalization, Growth and Poverty*, Washington: World Bank, 2009.